

CREAȚIA LUI EMIL LOTEANU: ÎNTRE POEZIE ȘI REGIE

Conf. dr. Victoria FONARI,
Departamentul Lingvistică Română și Științe Literare, Facultatea de Litere, USM

Abstract

Autoarea, conf. dr. Victoria Fonari, aduce în prim-planul cercetării sale creația literară și cinematografică a lui Emil Loteanu (6 noiembrie 1936; Clocușna, jud. Hotin, România, azi r-nul Ocnîța, R. Moldova – 18 aprilie 2003; Moscova, Rusia). Emil Loteanu s-a făcut cunoscut și ca autor de cărți de poezie și proză scurtă. A publicat volumele de versuri *Zbucium* (1956), *Chemarea stelelor* (1962), *Ritmuri* (1965), *Versuri* (1970), *Sufletul ciocârliei* (1974). Emil Loteanu este autorul a peste 20 de filme, la realizarea cărora a participat atât prin regizarea lor, cât și prin scrierea de scenarii. Cele mai importante sunt: *Poienile roșii* (1966), *Lăutarii* (1971), *Șatra* (1975), *Gingașa și tandra mea fiară* (1978), *Anna Pavlova* (1983), *Lucafărul* (1986) ș.a.

Ca o recunoaștere a meritelor sale în domeniul regiei de film, i s-au conferit titlurile de *Maestru Emerit al Artei din RSSM* (1969), *Artist al Poporului din Federația Rusă* (1980), titlul de membru de onoare al *Academiei Internaționale de film Nike*. De asemenea, a primit *Premiul de Stat și Ordinul Republicii*. În anul 2001, a primit *Premiul pentru excelența artei regizorale*, decernat la *Ateneul Român din București*.

Keywords: Emil Loteanu, scriitori și cineasți din R. Moldova.

Emil Loteanu deschide cartea personală a creației prin poezie. Pagina a antrenat ideile sale regizorale și a valorificat vocea în antiteză cu cea a vulgului. Faimosul Emil Loteanu ar fi împlinit anul trecut 80 de ani. Destinul, pecetluit în date, îi segmentează eternitatea astfel: 6 noiembrie 1936 – 18 aprilie 2003. Lumea artei i se deschide prin poezie: debutează în 1949 la revista *Contemporanul*, București, mai târziu, în 1956, vede lumina tiparului la Chișinău volumul de versuri *Zbucium*. Textele poetice vor prefigura în măiestria de regizor, pe care și le-a asigurat studiind cu perspicacitate la două instituții de valoare: actoria la Școala Teatrală din cadrul Teatrului Academic de Artă din Moscova, regia la Institutul Unițional de Cinematografie. Teza de licență va constitui filmul *Măria Sa Hora*, în care domină ritmurile dansului românesc din toate zonele. Filmul *Poienile roșii*, lansat în 1966, devine o imagine indisolubilă cu studioul „Moldova-film”. Este pelicula care valorifică matricea spirituală românească în plină înflorire imperială a rusificării tuturor republicilor din URSS.

În 2003, când am plecat cu o echipă de elevi la concursul din Arpino (patria lui Cicero) *Certamen Ciceronianum Arpinas*, un profesor italian, văzându-mi ecusonul, a exclamat: „*Lăutarii!*” Cât timp a trecut, dar memoria estimării rămâne în inimi. Filmul a apărut pe ecrane în 1971 (Emil Loteanu și-a selectat eroii din 5000 de muzicanți amatori și profesioniști), fiind apreciat la

Festivalul de Filme din San Sebastian (Spania), în 1972, cu Premiul *Scoica de aur*, în același an, la Festivalul Internațional de Filme din Italia, i se decernează Marele Premiu și Premiul *Nimfa de aur*.

Un alt film care a adunat cei mai mulți spectatori și i-a adus succes pe mapamond este *O șatră urcă la cer* (1976), a derulat în peste 100 de țări, fiind mult apreciat: Premiul *Marea scoică de aur* la Festivalul de Filme din San Sebastian (Spania), Premiul pentru cea mai bună regie în Iugoslavia, Premiul Cel mai bun film al anului, Praga.

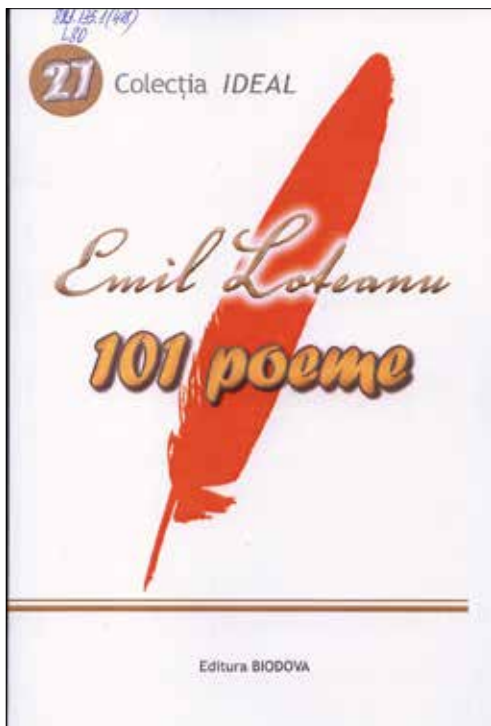
Enumerăm și alte pelicule, care au determinat destine de actori, de compozitori: *Această clipă*, 1968; *Gingașa și tandra mea fiară*, 1978; *Ana Pavlova*, 1983; *Luca-fărul*, 1986; *Găoacea*, 1993.

Apreciat cu înalte distincții la diverse concursuri, în care individualitatea artistică răzbate de la scenele principale până la cele de episod, vine în lumea poeziei din intermediul unei plămăiri metaforice regizorale. Cadrul poeziei ține de o structurare a obiectelor într-un mod seismologic.

Enumerația nu mai este o înșiruire de corpuri depistate de privirea celui care scrie, acestea devin simboluri, au conotații magice de a oglindi universul.

Conexiunea dintre spații sunt bruște. Uneori autorul ia un fir narativ și îl transfigurează în altă dimensiune. Materia pentru poezie sunt sentimentele sale care-l dirijează spre alte percepții. Versul devine o izbucnire a unei descoperiri de esență umană, unei dezvăluiri cosmice într-o emoție, stelarul pătrunde și de aici tendința de a universaliza absolut tot. Cercetătoarea Ana-Maria Plămădeală explică raportul dintre artist versus creație în arta cinematografică a lui Loteanu: „Suprema inițiere pentru artist devine astfel nu moartea, ci pătrunderea în sfera esoterică a făuririi, misterul creației eclipsând pentru el pe acela al morții” [1, 93].

Emil Loteanu a scris poezii, în special, în anii '60-'70, dar stilul său diferă mult de cum se scria în literatura română din Basarabia de atunci. Aș îndrăzni să spun că a fost un premergător al generației „Ochiu-

lui al treilea” (generația poeților: Nicolae Dabija, Leonida Lari, Vasile Romanciuc ș.a.). Această afirmație ar avea următoarele argumente: evadarea din sindromul realismului socialist; valorificarea folclorului, etnicului plasat într-un război de cineast; preferința pentru misticism, utilizarea stihilor pentru a crea atmosfera unei cosmicizări lăuntrice; valorificarea sentimentelor dintr-o intimitate posesivă; insistența de a cosmiciza obiectele; vizionarismul.

Melodia versului prinde așchii de flăcări din obiectele, emoțiile, gândurile care îl mistuie pe poet. Creația sa este o dăruire omenirii, resimțită în foarte multe versuri: „Vouă, semenii mei, vouă, oameni, vă dăruie / Tot ce am pe lume mai scump, mai iubit: / Versul meu, viața pe care-am trăit-o / Și viața pe care-o mai am de trăit” (*Credo*). Aceste fragmente constituie licărirea artistică din volumul de debut *Zbucium*, apărut în anul 1957, când poezia cadentată trecea din volum în volum, când se glorifica

nu umanul, dar forța unicului partid, care avea funcția de a salva de toate năpastele... Drumul inițiat în cinematografie A.-M. Plămădeală îl valorifică prin corespondențe similare: „(Artistul) trece hotarul cotidianului și pătrunde în universul esoteric al transcendentului, inacceptabil pentru semenii săi neinițiați. Fiind posesor al unor enigme ce țin de alte orizonturi, artistul deține rolul (...) de salvator al creației, deci și al existenței umane” [1, 95].

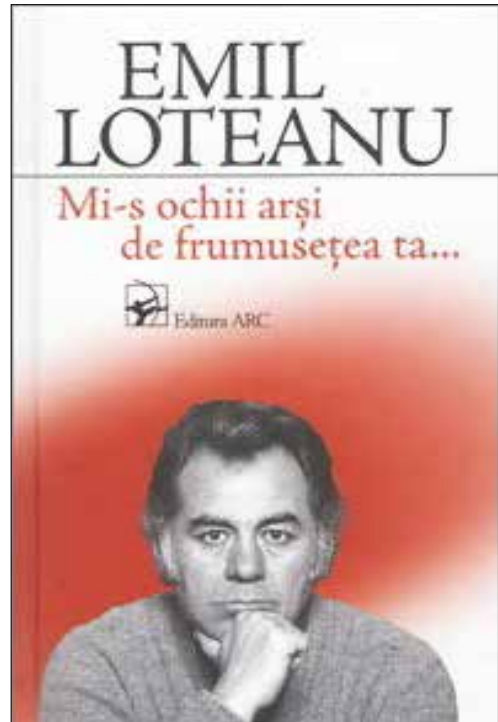
În timpul care se valorifica grandoaarea imperială, sensibilul Emil Loteanu își destăinuiește dragostea pentru meleagul natal în poeziile *Legendă nistreană*, *Mamei*, *Cuvinte de dor*, *Baladă despre oameni și codri*, *La douăzeci de ani neîmpliniți* („Durerea mea se stinge-n bucuria / Pământului pe care m-am născut. / Da, eu iubesc – nespun iubescu-mi glia / Cu bulgărul din brazdă, cald și mult.”) Căutarea, dominantă memoriei proiectată pe stânci, răscruci de drumuri, șipot de izvoare, răsună în poeziile sale, contribuie la o izbucnire a imaginii în diverse racursuri. Amintirea poetului vrea să coreleze cu modalitatea de a fi recunoscut de către spațiu. Identificarea semnelor determină comunicarea ce nu se impune prin vocative, este un dialog al privirii, al cuprinderii de a absorbi frumosul și de a-l dăruie în creație.

Energia de luptă echivalează cu voința de a fi om. În amprentele nostalgice, în resurecția folclorului, poetul preia nervul de verticalitate al lui George Coșbuc din *Gazel*: „Să nu te plângi niciodată că viața e scurtă, / Să nu te plângi niciodată că rănille sunt prea adânci. / Viața înseamnă luptă. Deci mergi și te luptă, / De vrei să fii om, să învingi!”

Dragostea de viață relevă valorile care includ voință, patria, libertatea. În timpul restricției prin cenzură, poetul se axează pe imaginile: „eșafod”, perspectiva majorității se resimte cinic în cuvintele „prea cumsecade bălci”, autoidentificarea plină

de virtuți prin „eu sunt înghițitorul de cuțite” (*Cartea*). Pregătirea spectacolului prin viziunea de acuzare, de omor, de condamnare se depistează scenic prin „eșafod cu scânduri nevopsite”. Leșirea din mulțime, strigătul individualist se concepe din start ca o prevestire a pedepsei. Clipa traversează limita așteptării spre acțiune. Simbolurile sunt subjugate de contexte, dar contextele permit și valorificarea imaginii individuale.

Antiteza lumină-întuneric atât de cunoscută pentru efectele ce se vor conturate sau opacizate se luptă în paleta cromatică a versului lui Emil Loteanu: „Ochii mei lumina vor s-o strângă. / Dar de-o fi să aibă crunta soartă, / Nu vreau întunericul să-i strângă – / Soarele mai bine să mi-i ardă!” Solarul dacic este absorbit de imaginea scriitorului. Sacrificiul se întrevede prin topirea sa prin artă. Lumina dă-tătoare de viață, dar și aptă la distrugere, este preferată de eul liric. Alegerea este determinată de semnificația spirituală: „Ca organ al percepției vizuale, ochiul este (...) simbolul percepției intelectuale” [2, 43]. Strângerea în întuneric simbolizează uitarea, plecarea pe un plan secund, care l-ar răvăși la neștire. Arderea înseamnă purificarea, acceptarea de a se autosacrifica prin lumină explică și dorința de a deveni parte componentă a luminii. Directețea specifică tinereții parcă ar dăltui o poartă de deschidere a soarelui, indiferent de cultul tenebrului. Romantismul, detronat parcă din sfera luminii selenare, primește coordonatele ontologice ale basmului. Drept argumente fiind simbolurile „șoim semeț de munte / pasăre măiastră”, „Pasăre de codru, / **Lie-ciocârlie**” (*Cuvinte de dor*), „**Stelelor**, stelelor / Scumpe mirese albastre” (*Chemarea stelelor*). Acest panteon cerească se reflectă în ochii eului liric și în ochii iubitei, care preiau funcția de telescop al emoțiilor. Oglindirea în lumea interioară a acestor simboluri conturează conceptele

de libertate, frumusețe și dragoste. Eul liric preia motivele zborului, ale flăcării, florii. Mircea Eliade explica necesitatea de cosmicizare a omului arhaic prin trasarea hărții astrale în plan terestru [vezi: 3]. Artistul Emil Loteanu simte necesitatea de a trăi configurația universului: „Focul albastru al stelelor / Ochiul mi-l umple, / Coborând până-n fundul orbitei / Puternic și viu.” Focusarea imaginilor prin văz condiționează o absorbție a imaginii, care se amplifică în parametrii timpului poetului de a trăi acut conștientizarea despărțirii de copilărie, de a percepe la limită clipa iubirii, de a se devora în trăire.

Umplerea și arderea sunt condițiile de a percepe universul într-un mod antitetic și stihial. Arderea se complinește prin flămură, foc, flacără, soare, respectiv, lumina ce zbuciumă derivă din inimă, similar personajului Danco sau titanului Prometeu, sau dorinței lui Icar de a se apropia de soare. Arderea sugerează sufletul animat

de înălțimi, de acțiune, de a transforma lumea. Inima îi concentrează trăirile, îi generează forța de luptă, îi vitalizează visele. Această mirare, determinată de prea multă trăire, stipulează o exploatare a pupilei mărite. Arta devine similară cu orbirea homerică, cea care poate să se privească și nu are percepția văzului decât pentru imagine. Emil Loteanu acceptă orbirea prin ardere, ceea ce înseamnă că el preferă să vadă ceea ce depășește limitele umanului.

MONUMENTUL SFÂNTULUI FRANCISC DIN GALAȚI

Radu MOȚOC,
Făgăraș

Abstract

Autorul, Radu Moțoc, în articolul său se referă la monumentul Sfântului Francisc din Assisi (Italia), dezvelit la Galați (România), în anul 1926. Sfântul Francisc s-a născut în 1181, la Assisi, Italia, și a decedat în 1226, la Porțiuncula, lângă Assisi. A fost întemeietorul Ordinului Fraților Minori (Ordo Fratrum Minorum, OFM), ordin călugăresc cunoscut sub numele de Ordinul franciscan, diacon, patron al Italiei, al orașului San Francisco etc.

Keywords: monument, Sfântul Francisc de Assisi.

* * *

Comemorarea a 700 de ani de la moartea Sf. Francisc de Assisi în 1926, a fost un bun prilej de manifestare pe plan mondial, cu precădere în mediul religios catolic, cu diferite modalități de manifestare:

– guvernatorul din Ierusalim, Sir R. Storrs, cu ocazia acestui eveniment a decis ca o stradă din Ierusalim să-i poarte numele¹;

Referințe bibliografice

1. Plămădeală, Ana-Maria. *Mitul și filmul*. Chișinău: Epigraf, 2001.
2. Gheațău, Mihail. „Ochiul lui Dumnezeu”: o istorie vizuală a unor simboluri. Iași: Doxologia, 2014.
3. Eliade, Mircea. *Sacral și profanul*. București: Humanitas, 1995.

– Papa de la Roma a emis o enciclică (circulară papală adresată tuturor catolicilor, cuprinzând directive oficiale în probleme religioase, etice sau social-politice) cu această ocazie, în care scria: „Preamărind opera acestui mare prieten al omenirii, invită toată creștinătatea la schimbarea obiceiurilor și la întoarcerea pe calea virtuții și a evlaviei”²;

– în România a fost editată o lucrare intitulată *Viața Sfântului Francisc din Assisi*, redactată de parohul de Adjudei, jud. Roman – C.S. Felix Raffaeli, din Ordinul Franciscan. Cartea putea fi cumpărată de la Seminarul Franciscan din Hălăucești, jud. Roman, dar și de la redacția *Curierului* din Galați³.

A fost o excelentă inițiativă pentru cunoașterea în profunzime a personalității acestui sfânt.

„Sf. Francisc s-a născut în Assisi, foarte aproape de Perugia și de celebrul centru de ceramică din Deruta, la 16 septembrie 1182, având drept părinți: Petru Bernardone și dona Pica de Bourlemont din Provența.

¹ *Curierul* Parohiei Catolice din Galați. Anul II, iunie 1926, nr. 1 (13), p. 18.

² Ibidem, iulie 1826, nr. 2, p. 38.

³ Ibidem, p. 36.